

Miłosz Kościelniak-Marszał

Wyrok sądu I instancji w procesie karnym

STRESZCZENIE

U podstaw aktu jurysdykcyjnego spoczywa „osądzenie”, czyli kategoryczna wypowiedź sądu, której podstawą są ustalone procesowo, istotne z punktu widzenia prawnego, fakty, oraz ocena dokonana na podstawie mających zastosowanie norm prawnych. Osądzenie polega na wydaniu normy konkretnej, regulującej określoną kwestię, która wyłoniła się w związku z rozpoznawaną sprawą. Zasadniczą determinantą decyzji sądowej jako fenomenu prawnego jest pojęcie normy prawnej i porządku prawnego, którego formę ochrony stanowi realizacja funkcji jurysdykcyjnej państwa, wykonywanej przez wyspecjalizowane organy mające odpowiednie kompetencje uzasadnione charakterem porządku prawnego. Wynikiem działalności jurysdykcyjnej jest akt jurysdykcyjny, stanowiący akt władzy państwowej, z czego wynikają konsekwencje w postaci jego imperatywności, ucieleśniającej się stosownie do okoliczności w sankcji.

Decyzja procesowa sądu, jako synteza faktu i prawa, wyraża i utrwała rezultat zastosowania norm prawnych. Strukturę „osądzenia” charakteryzuje akt poznania substratu decyzyjnego i podstawy decyzyjnej oraz akt woli organu państwowego wyrażonej w normach prawnych mających zastosowanie i stanowiącej podstawę skonstruowania sankcji. Wypadkową współwystępowania tych aktów stanowi sankcja lub moc aktu jurysdykcyjnego.¹

W piśmiennictwie² przyjmuje się, iż decyzje procesowe są imperatywnymi oświadczeniami organu procesowego, które wiążą uczestników procesu. Inne organy lub instytucje są zobowiązane do ich wykonywania lub brania za podstawę własnych rozstrzygnięć, jeśli obowiązek taki wynika z treści decyzji lub z przepisów ustawy. Decyzje procesowe zgodnie z treścią art. 93 k.p.k. zapadają w formie orzeczeń lub zarządzeń. Te pierwsze dzielą się z kolei na wyroki i postanowienia.

Samo pojęcie „*wyroku*” jest równie stare jak pojęcie prawa procesowego, wywodząc się etymologicznie z form „*wyrzeczenie, wyrzeknienie*”. W rozwoju języka prawnego i prawniczego wyparło ono pojęcia staropolskie, np. ortyl *vel* ortel oraz skażń *vel* skazanie, i od

¹ K.Piasecki Wyroki sądów pierwszej instancji, sądów apelacyjnych oraz sądu najwyższego w sprawach cywilnych, handlowych i gospodarczych, Warszawa 2007, s. 36-37;

² S.Waltoś, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2009, s. 45–46.

XIX wieku jest używane powszechnie, zarówno w tekstach aktów prawnych, jak i języku potocznym. W wydźwięku semantycznym wyrazu „wyrok”, językoznawcy dostrzegają „skazujący aspekt twardego prawa”, w odróżnieniu od np. „orzeczenia” lub „postanowienia”, w których ten aspekt jest wyraźnie zmiękczony, zneutralizowany.³

W historii polskiego prawa na określenie orzeczeń sądowych najczęściej posługiwano się zwrotami „dekret” (*decretum*), chociaż można spotkać także słowa *sententia* i decyzja. Dawni pisarze – prawnicy rozróżniali w szczególności orzeczenia wydawane w trakcie procesu (*sententia interlocutoria aut accesoria*) oraz kończące, określane jako *sententia diffinitiva*, które rozstrzygały sprawę,⁴ natomiast nie ma pewności czy, jak się wydaje, najbliższe dzisiejszemu znaczeniu wyroku – określenie „dekret”, było charakterystyczne dla orzeczeń zawierających merytoryczne rozstrzygnięcie o zasadniczym przedmiocie prowadzonego procesu. Dotykająca również sfery sadownictwa znaczna autonomia poszczególnych miast, powodowała bowiem, że w niektórych miejscowościach zwrot „dekret” zastrzeżony był tylko dla rozstrzygnięć skazujących, i to wyłącznie na surowe kary kryminalne, do jakich nie zaliczano np. chłosty,⁵ co być może miało na celu podkreślenie doniosłego charakter takiego orzeczenia.

Wydanie wyroku, z istoty swego przeznaczenia, stanowi zakończenie postępowania rozpoznawczego przed sądem, będąc tym samym najważniejszą czynnością procesową, do której zmierzają wszystkie inne czynności stron i sądu orzekającego.⁶ Wyrok koncentruje w swej treści wynik całego dotychczasowego postępowania,⁷ stanowiąc jego końcową konkluzję⁸ i punkt kulminacyjny pracy sądu.⁹ Forma wyroku jest przewidziana, co do zasady, dla rozstrzygnięć całościowo odnoszących się do przedmiotu procesu, w przeciwieństwie do pozostałych decyzji procesowych, których zadaniem jest rozstrzygnięcie zwykle jedynie pewnego wycinka procesu wraz z nasuwającą się w nim sporną kwestią. Zasada ta posiada ugruntowaną historycznie tradycję, nawiązując do rozwiązań starorzymskich, w których często przeciwstawiano sobie wyroki (*sententia, sententia definitiva*) i nie wymagające formy pisemnej postanowienia (*interlocutiones, articuli, praeiudicia*). Przez te ostatnie rozumiano

³ Zajda A. Studia z historii polskiego słownictwa prawniczego i frazeologii, Kraków 2001, s. 89;

⁴ Mikołajczyk M. Proces kryminalny w miastach Małopolski XVI-XVIII wieku, Katowice 2013, s. 449;

⁵ Mikołajczyk M. Proces kryminalny w miastach Małopolski XVI-XVIII wieku, Katowice 2013, s. 552, przypisy;

⁶ Skrętowicz E. Wyrok sądu karnego pierwszej instancji, Lublin 1989 r., s. 62;

⁷ Zob. Sikora J. Orzeczenia nie istniejące, Studia Cywilistyczne 1978/29, s. 179;

⁸ Fischer-Dieskau T. Die Haftung aus der Vollstreckung anfechtbarer Urteile in rechtsvergleichender Darstellung, Bonn 1961, s. 21;

⁹ Steiner V. Občanské právo procesni w praxi soudu, Praga 1958, s. 101;

decyzje sądu, które nie kończyły postępowania i poprzedzały wyrok, a ich rolą było przygotowanie materiału do rozstrzygnięcia sprawy.¹⁰

Forma pisemna wyroku pojawiła się po raz pierwszy w starożytnym Rzymie w procesie kognicyjnym (*cognitio extra ordinem*), który wykształcił się na samym początku pryncypatu. Forma ta wyparła wówczas starszą, stosowaną w procesie magistralnym, komicjalnym, przed *quaestiones perpetuae* i w sądzie królewskim, formułę ustną. W procesie kognicyjnym wyrok był ogłaszany przez publiczne odczytanie pisemnego tekstu (*periculum, pariculum*). Dokonywał tego sam sędzia, a jedynie *iudices illustres* mogli się posłużyć pomocniczymi urzędnikami. Zwykle sędzia pisał wyrok własnoręcznie, choć nie stanowiło to prawnego wymogu. Jednakże brak formy pisemnej lub publicznego ogłoszenia powodował nieważność wyroku.¹¹ Konieczny dualizm form, oparty na korelacji ustności i pisemności do dnia dzisiejszego, stanowi cechę *prima facie* odróżniającą wyroki od pozostałych decyzji procesowych.¹²

Wydawane ramach postępowania karnego decyzje procesowe w formie orzeczeń, z uwagi na ich władczy charakter oraz kluczowy dla rozstrzygnięcia element wolicjonalny, powszechnie uważane są za czynności procesowe należące do kategorii imperatywnych oświadczeń woli.¹³ Pomimo, że ani imperatywność orzeczeń, ani okoliczność, iż przedstawiają one wolę organu procesowego, nie budzą zastrzeżeń, to jednak zapatrywanie zrównujące orzeczenia z czynnościami procesowymi trudno uznać za bezsporne. Należy bowiem podkreślić, że cechą wyróżniającą czynności procesowe jest ich dynamiczny charakter, który stanowi pochodną aktywności procesowej podejmującego je podmiotu. Bez względu na to, czy skutek procesowy jest następstwem podjętego świadomie działania, czy też analogicznie realizowanego zaniechania, w każdym przypadku czynność procesowa opiera się i wyraża w zachowaniu podmiotu. Dla oceny czy w konkretnym przypadku mamy do czynienia z czynnością procesową, pierwszoplanowe znaczenie ma więc ustalenie czy określona sytuacja konwencjonalna poddaje się wartościowaniu przy zastosowaniu kryterium czasownikowych, informujących o tym, co ktoś czy coś robi lub co się z kimś bądź czymś dzieje.

¹⁰ Litewski W. Rzymski proces karny, Kraków 2003, s. 102;

¹¹ Litewski W. Rzymski proces karny, Kraków 2003, s. 102;

¹² Zob. Cieślak M. Proces karny, Kraków 1953 r. (skrypt) cz. II, s. 160;

¹³ M. Cieślak, Polska procedura karna, Warszawa 1971, s. 50; Waltoś Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2005, s. 47; R.Kmiecik, E.Skrętowicz Proces karny: Część ogólna, Wolters Kluwer 2009, s. 223; Zob. także Śliwiński Proces karny. Zasady ogólne, Warszawa 1948, s. 417; S. Kalinowski Polski proces karny, Warszawa 1971, s. 344;

Odnosząc przedstawione rozważania do problematyki orzeczeń w procesie karnym, a w szczególności będących tematem niniejszej pracy wyroków sądów I instancji, jako czynności procesowej należy potraktować naradzenie się i głosowanie nad treścią poszczególnych rozstrzygnięć, następnie sporządzenie projektu wyroku na piśmie, podpisanie go oraz ogłoszenie. O ile zatem wyrok jest przedmiotem, wokół którego koncentrują się powyższe formy aktywności, a jego zaistnienie w konkretnym procesie ostatecznie staje się efektem tych działań, o tyle ponieważ nie polega na zachowaniu, to z uwagi na brak możliwości klasyfikowania przy zastosowaniu kryterium czasownikowego, czynności procesowej stanowić nie może. Konsekwencją przyjęcia powyższego założenia staje się wyraźne oddzielenie czynności, które zbiorczo określane są mianem wyrokowania, od zagadnień dotyczących wyroku jako substratu czynności procesowego.¹⁴

Pod pojęciem wyroku należy rozumieć wyposażony w przymus państwowy solenny akt jurysdykcyjny organu władzy państwowej o swoistej funkcji i kompetencji (sądu), notyfikujący stanowcze oświadczenie woli, dokonane na podstawie poznanych i ustalonych faktów oraz zastosowania prawa materialnego do określonego granicami skargi uprawnionego oskarżyciela przedmiotu procesu, poddanego rozpoznaniu i rozstrzygnięciu w określonych formach karnoprosesowych.¹⁵ W sprawie karnej stanowi on docelowy akt procesowy, zmierzający do potwierdzenia bądź wykluczenia istnienia konkretnego stosunku karnoprosesowego, zakreślonego przez przedmiot danego postępowania, przy czym jego istotę wyrażają łącznie dwa elementy: wydany zostać musi przez organ w wykonaniu przysługującej mu władzy orzekania w sprawach karnych i musi posiadać niezbędną treść.¹⁶ Wydanie to polega na sporządzeniu dokumentu na piśmie oraz publicznym ogłoszeniu jego treści, na którą składają się, wyrażone w części wstępnej elementy formalne, oraz rozstrzygnięcie dotyczące przedmiotu konkretnego postępowania karnego.¹⁷

Chociaż w systemie źródeł prawa powszechnie obowiązującego, nie ma jednomyślności co do kryteriów wyodrębniania poszczególnych elementów budowy wyroków, ani tym bardziej ich nazewnictwa, literatura procesu karnego, nawiązując się na

¹⁴ Inaczej Skrętowicz E. Wyrokowanie sądu pierwszej instancji w sprawach karnych, Lublin 1984; tenże Wyrok sądu karnego pierwszej instancji, Lublin 1989 r.;

¹⁵ Por. K. Piasecki Wyrok pierwszej instancji w procesie cywilnym, Warszawa 1981, s. 28;

¹⁶ Goldsmith J. Der Prozess als Rechtslage, Berlin 1925, s. 506-507;

¹⁷ Prusak F. Komentarz do kodeksu postępowania karnego, Warszawa 1999, Lex Polonica – komentarz do art. 412 k.p.k.;

treści art. 413 k.p.k., tradycyjnie wyróżnia w wyrokach dwie zasadnicze części w postaci tzw. komparycji (rubrum), określanej również częścią wstępną, która odpowiadając wymogom wskazanym w art. 413 § 1 pkt. 1–4 k.p.k., powinna zawierać takie elementy jak oznaczenie sądu, który go wydał, oraz nazwiska sędziów, ławników, oskarżycieli i protokolanta, datę oraz miejsce rozpoznania sprawy i wydania wyroku, imię, nazwisko i dane oskarżonego, a także przytoczenie opisu i kwalifikacji prawnej czynu, którego popełnienie oskarżyciel zarzucił oskarżonemu, oraz części dyspozytywnej określanej również jako sentencja lub tenor, której szczegółowa budowa zależy przede wszystkim od charakteru zawartego w niej rozstrzygnięcia. Sporna pozostaje natomiast kwestia czy do zakresu przedmiotowego pojęcia wyroku można zaliczyć również tzw. część motywacyjną, którą stanowią ustnie motywy oraz uzasadnienie sporządzane na piśmie. W przypadku ustnych motywów, źródeł takiego zaklasyfikowania można byłoby dopatrywać się w założeniu, że czynność ta mieści się w ogólnym pojęciu „ogłoszenia wyroku”.¹⁸

Zaznaczyć jednak trzeba, że wspomniane składowe wyroku nie mają charakteru uniwersalnego dla całego polskiego procesu karnego, gdyż struktura wyroku może być różna w zależności zarówno od instancji, jak i od trybu w jakim on zapada. Jak bowiem słusznie zauważono – sposób sporządzania wyroku, zarówno w sprawach karnych, jak i cywilnych, choć regulowany przez przepisy prawa procesowego, jednak jest wynikiem pewnej tradycji prawnej, oddziałującej na tyle intensywnie, że nie da się w nim uniknąć pewnych kwestii, które są przyjmowane *stricte* zwyczajowo.¹⁹ I choć przepisy prawa powszechnie obowiązującego mają oczywiste pierwszeństwo, to w pozostałym zakresie stosuje się pewną przyjętą praktykę, co powoduje, że szczegółowa budowa wyroku stanowi swoisty konglomerat obowiązującego prawa i zwyczaju. Tym samym analiza tego zagadnienia nie może ograniczać się do zdekodowania dyspozycji norm prawnych, ale wymaga zwrócenia uwagi również na kwestie nie zawsze mające wyraźne odniesienie w treści przepisów, lecz będące wynikiem określonej tradycji jurydycznej.

¹⁸ M.Cieślak Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z 12 listopada 1962 r. sygn. I K 568/61, Nowe Prawo 1963/4-5, s. 600;

¹⁹ J.Izydorzyc Głosa, OSP 2004/11, s. 605